

EGERSUND KIRKE:

Arkeologisk tilsyn ved graving for tilbygg og grøft, 2016

Dunlop, A.R.

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Egersund kirke: Arkeologisk tilsyn ved graving for tilbygg og grøft, 2016	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 4/2016	Publiseringsdato 12.05.2016
	Prosjektnummer 1020536	Oppdragstidspunkt 4.1.2016
	Forsidebilde Barnegrav, tilbyggsområde. Dunlop, NIKU.	
Forfatter(e) Dunlop, A.R.	Sider 15	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Dunlop, A. R.
Prosjektmedarbeider(e) Lorvik, K.
Kvalitetssikrer Johansen, L.-M. B.

Oppdragsgiver(e) Eigersund kirkelige fellesråd

<p>Sammendrag</p> <p>Tidlig i januar 2016 utførte arkeolog fra NIKU distriktskontor Bergen tilsyn ved graving for nytt tilbygg og grøft på nordsiden av Egersund kirke. I arealet for tilbygget ble det oppdaget omrisset av et barnegrav og videre graving ble avsluttet i påvente av en alternativ løsning for fundamentering. Det ble tatt ut en prøve til karbondatering fra kisteomrissets østre side, og dateringsresultatet viser at graven er fra tidlig i senmiddelalderen. I grøften ble det avdekket noen få omrotede menneskebein, men ellers foregikk gravingen utelukkende i forholdsvis moderne kirkegårdsmasser.</p>
--

Emneord Egersund kirke, tilbygg, grøft, barnegrav, senmiddelalderen, karbondatering
--

Avdelingsleder

Johansen, L.-M. B.

Forord

Eigersund kirkelige fellesråd takkes for oppdraget og for godt samarbeid i forbindelse med feltarbeidet.

NIKU prosjektnummer/årstall	1020536/2015
Berørt område	Eigersund kirke
Gnr./bnr.	13/1850
Oppdragets art	Arkeologisk tilsyn og registrering
Vedtak; dato	RA-sak 14/01203-11; 12.6.2015
Oppdragsgiver	Riksantikvaren Distriktskontor Vest
Tiltakshaver	Eigersund kirkelige fellesråd
Oppdraget utført av	NIKU distriktskontor Bergen v/ A. R. Dunlop
Oppdraget utført dato	4.-5.1.2016
Koordinater	Se shapefiler
Høyde overflate (moh)	Ikke kjent
Foto	6 digitale
Tilstedeværelse av automatisk fredete kulturminner	Ja
Kulturhistorisk tolkning	Kirkegårdsjord, barnegrav fra tidlig på senmiddelalderen
BRM-nr.	1099

Innholdsfortegnelse

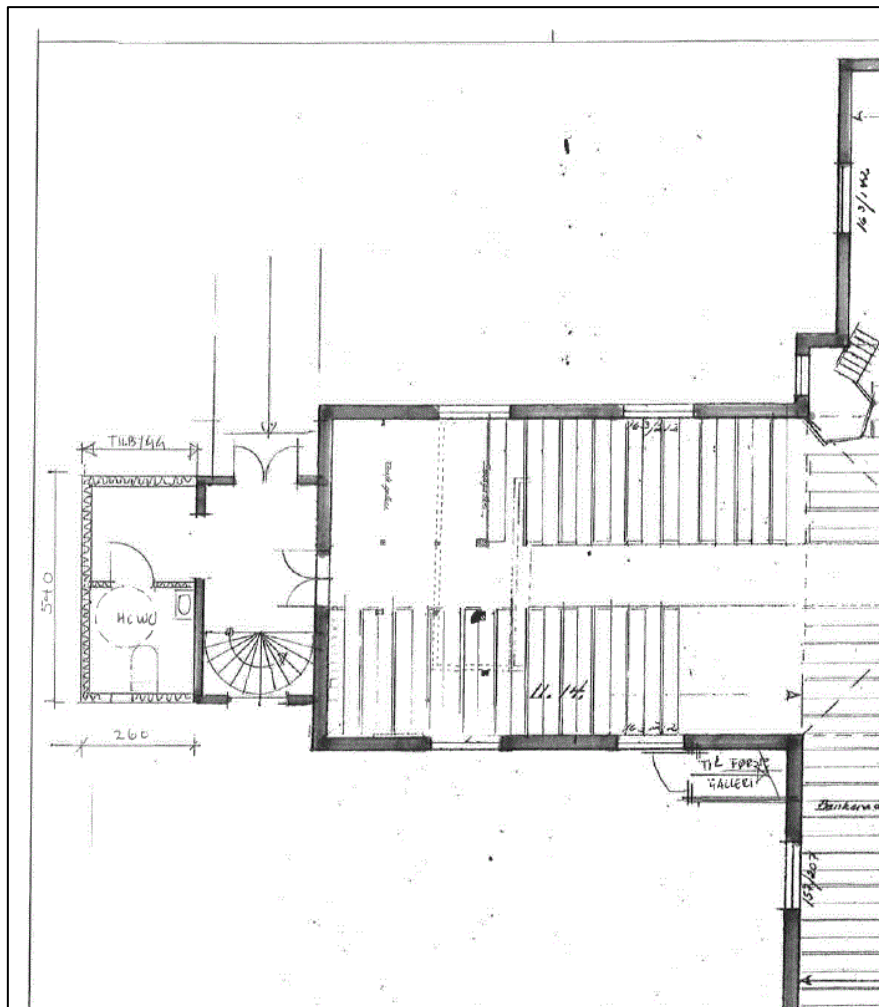
1	Innledning.....	7
2	Arkeologiske opplysninger	8
3	Metoder.....	9
4	Feltarbeidet.....	9
4.1	Feltet for tilbygget.....	9
4.1.1	Observasjoner.....	9
4.1.2	Håndtering.....	10
4.2	Grøften	10
5	Datering.....	12
6	Bevaringstilstand	12
7	Konklusjoner.....	12
8	Summary	13
9	Dokumentasjon (NIKU).....	13

1 Innledning

Det vises til Riksantikvarens vedtak datert 12.6.2015. Oppdraget gjaldt arkeologisk for-, felt- og etterarbeid i forbindelse med graving for nytt tilbygg og grøft ved Egersund kirke (Askeladden Id-nr. 84052-4; gnr. 13, Årstad, bnr. 1850, Eigersund kommune), og oppdragsgiver var Eigersund kirkelige fellelråd.

Eigersund kirkelige fellelråd fikk dispensasjon fra kulturminneloven for graving for etablering av tilbygg ved kirkens nordre fløy (Figur 1; tilbygget skal være toalett tilpasset universell utforming). Det ville ha en størrelse på 2,6x5,4 meter og med planlagt gravedybde minimum 1 meter under dagens overflate, eventuelt helt ned til fast grunn/fjell, og med ca. 1 m grøftbredde ut fra den nye murens ytterkant; i alt ville gravearealet omfatte ca. 3,5x6,5 meter.

Figur 1. Tilbyggets planlagte dimensjoner og plassering.
(Kilde: Kristiansen & Selmer-Olsen, Sivilarkitekter MNAL)

Følgelig ga Riksantikvaren NIKU i oppdrag å utføre arkeologisk tilsyn og eventuell registrering i forbindelse med gravearbeidet. Hovedformålet var å påse at tiltaket ikke medførte inngrep i automatisk fredete kulturminner, og arkeologen skulle være behjelpelig med å identifisere alternative løsninger dersom gravearbeidet avdekker automatisk fredete kulturminner. Derneft ville man fokusere på identifisering og datering av intakte arkeologiske levninger.

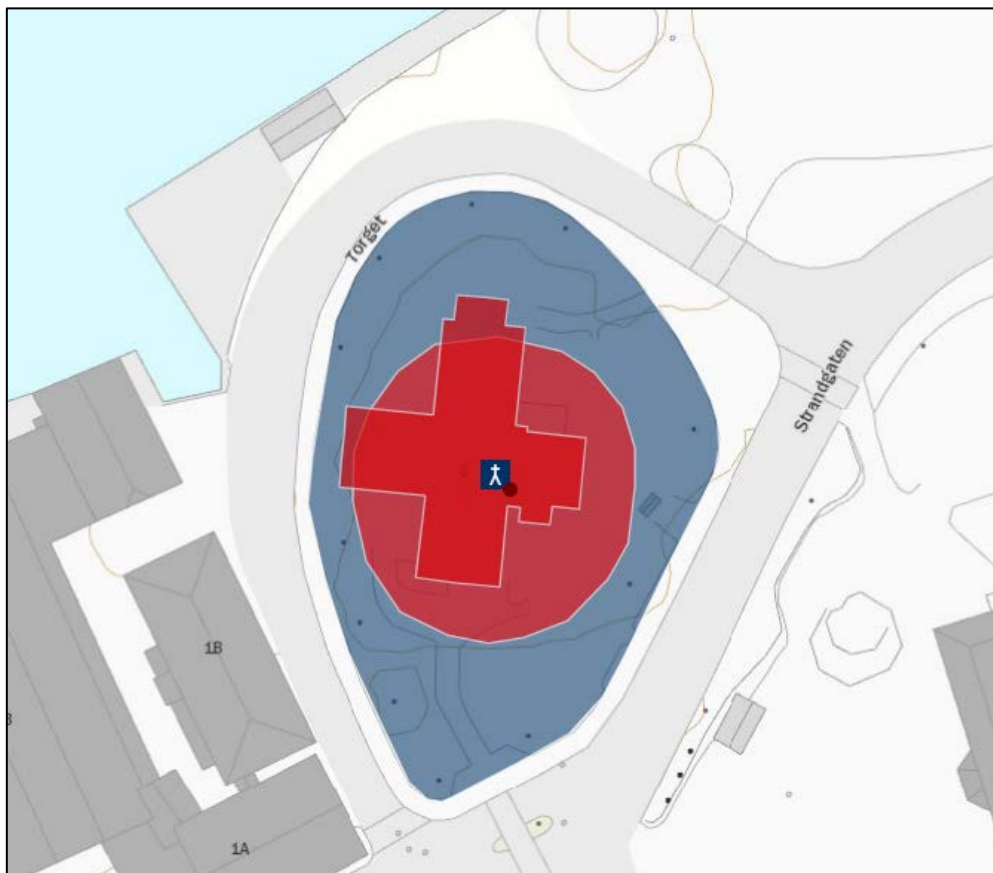
Riksantikvaren skulle varsles dersom arbeidet medførte konflikt med automatisk fredete kulturminner, og arbeidet skulle stanses mens Riksantikvaren vurderte situasjonen.

2 Arkeologiske opplysninger

Tiltaksområdene befant seg nord og vest for kirken. I Askeladden står det følgende å lese: 'Nåværende kirke står på grunnen til (gnr. 13) Årstad. Ifølge Rygh er det mulig at nåværende Egersund kirke ikke står på samme sted som middelalderkirken (NG 78), helt nede ved Vågen. Lokal litteratur refererer likevel til nåværende kirkested som det opprinnelige. En eldre kirke ble revet i tiden 1623-34, og nåværende kirke ble reist som en langkirke i tømmer i samme tidsrom. Den ble påbygd med sideskip først mot nord, deretter mot sør, og fikk således sitt korsformede grunnplan. I 1785-88 skjedde store byggearbeider på kirken. Stedet der kirken står, ble tidligere kalt Lahedlå'.

Jan Brendalmo, forsker ved NIKU Oslo, har uttalt følgende på basis av en gjennomgang av historiske kart: 'det er fylt opp mye rundt kirken gjennom århundrene, også i kaiområdene rundt'.

Avgrensningen til det middelalderske kirkestedet og eventuell tilhørende kirkegård er således uavklart (se Figur 2). Riksantikvarens Jan-Erik G. Eriksson tror at 'kirkestedet vender seg inn mot bebyggelsen, og ikke ut mot sjøen'. I en beskrivelse i Wikipedia står det at 'Plassen der kirka står, kalles i et gammelt sagn for «Heidningholmen», som antagelig antyder at det kan ha vært et slags kultsted her i før-kristen tid. Stedet foran kirka, i dag torget, kaltes i eldre tid for «Lahedlå», som betyr oppbygd brygge'.

Figur 2. Forslag til avgrensning av det middelalderske kirkestedet, slik det er lagt inn i Askeladden. (Kilde: Askeladden, Riksantikvaren)

Kirkeverge Omdal foretok helt i slutten av april 2015 tre prøvestikk med armeringsjern langs det planlagte tilbyggets nordre kant. Dybde ned til faste masser var fra 1,7 til 2,0 meter. Man kunne ikke si noe om hva slags jordmasser var til stede under overflaten.

Det som var helt klart er at det er en hel del usikkerhetsmomenter hva gjelder stedets historie og fysisk utvikling. Det er dessuten godt mulig at byggeaktiviteter i forbindelse med oppføringen av det nordre sideskipet har medført fjerning av eventuelle eldre kulturlag og/eller påføring av nyere fyllmasser.

3 Metoder

Gravearbeidet ble foretatt hovedsakelig med maskin, under anvisning av arkeolog, mens avdekkede arkeologiske levninger ble gransket manuelt. Registrering ble begrenset til digital fotografering samt innmåling i forhold til kirkebygningen; bildene er lastet opp til MUSITs Fotobase. Det ble tatt ut én prøve til karbondatering; denne ble registrert i MUSITs Gjenstandsbase under museumsnummer «BRM1099».

4 Feltarbeidet

4.1 Feltet for tilbygget

4.1.1 Observasjoner

Avgravingen startet i feltets vestre halvdel, og det gikk forsiktig, med avskrelling av jordmassene i tynne sjikt (bare 1-5 cm). Øverst lå 10-15-cm-tykk matjord, betegnet kontekst 1.

Under matjorden kom man ned på kirkegårdsjord, kontekst 2. Kirkegårdsjorden besto av lysebrun/-grå sand og grus med en god del røde teglstykker, mange steiner og småstein, samt partier med mer humus også (noen kanskje fra eldre trær eller annen form for beplantning?). Langs kirkens nordre fundament gikk det en grøft for en overvannsledning (jf. Figur 3).

På en dybde av bare ca. 50 cm fra overflaten ble det avdekket omrisset av en barnegrav, kontekst 3 (Figur 3). Omrisset var av den nedbrutte trekisten, hvis hode-ende så ut til å være noe trapesformet; selve omriss var 3-4 cm bred. Graven var ca. 1,2 m lang og ca. 0,55 bred, og dens nordre side lå 1,55 m nord for kirkens nordvegg (man kunne ikke bruke CPOS for å måle inn graven på grunn av at graven lå så tett inntil kirken). En prøve til karbondatering ble tatt ut fra kisteomrissets østre side (se rapportdel 5).

Tiltaket har medført begrenset konflikt med automatisk fredete kulturminner i form av en eldre gravlegging.

Figur 3. Graven kontekst 3, sett mot øst; overvannsledning til høyre.
(Foto: Dunlop, NIKU)

På feltet kom det etter hvert frem også flere mørke avtegninger som kunne se ut til å markere toppen av mulige graver. Og i forlengelse av kontekst 3, østover, kom det frem en smal rad av steiner med noen stykker av gul murstein ved radens østre ende. Den ble ikke undersøkt eller registrert i forbindelse med det nåværende prosjektet; dette kan heller gjøres ved en eventuell oppfølgende undersøkelse senere.

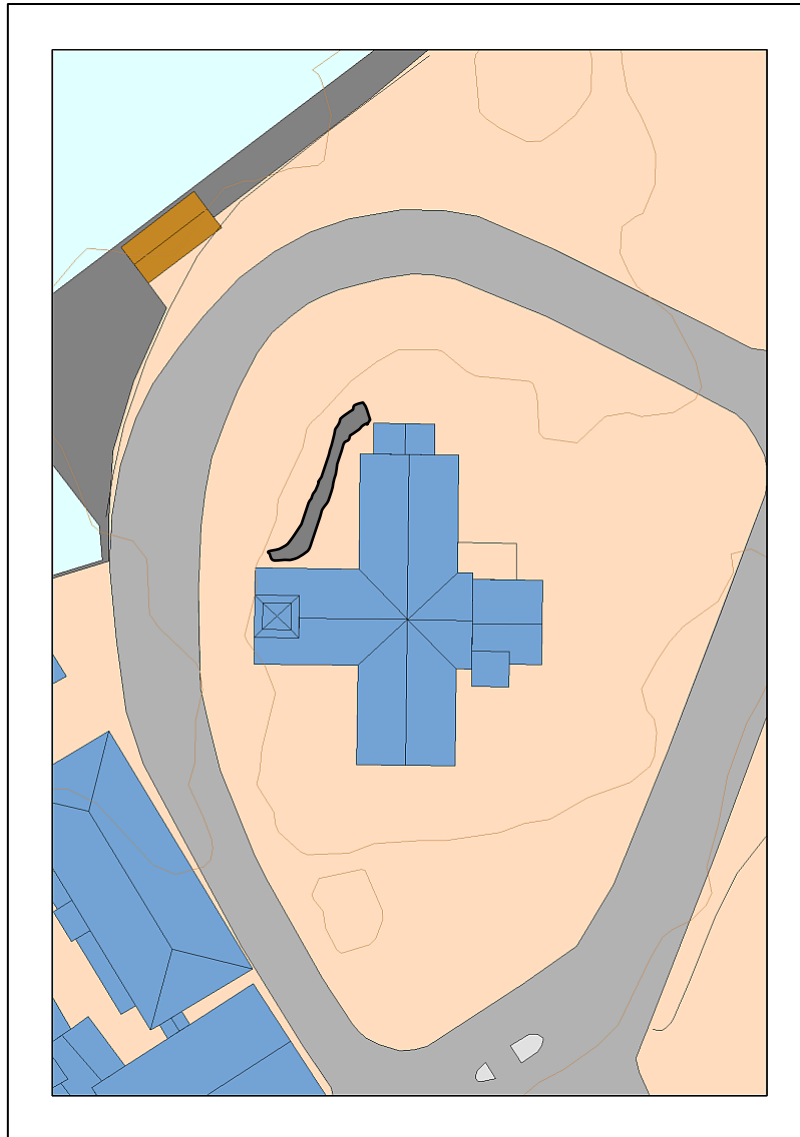
4.1.2 Håndtering

Umiddelbart etter avdekking av kontekst 3 ga den tilstedeværende arkeologen uttrykk for at det ikke var hensiktsmessig å fortsette med graving videre nedover, idet sannsynligheten var veldig stor at det ville dukke opp flere (og enda eldre) graver. Det ble tatt kontakt med arkeolog Katharina Lorvik ved NIKU distriktskontor Bergen, som støttet tilstedeværende arkeologs anbefaling, og situasjonen ble fremlagt Riksantikvaren, som tok anbefalingen til følge og utstedte en email med ordre om gravestopp. Kirkevergen Omdal aksepterte ordren på stedet og forpliktet seg til å ta kontakt med bygningsingeniører for å undersøke alternative metoder for fundamentering av tilbygget.

Videre graving nedover på feltet ble avsluttet med det samme etter avdekking av toppen av omrisset til kontekst 3. Imidlertid ble massene på hele feltet for tilbygget fjernet til en dybde av ca. 50 cm i løpet av formiddagen, for å klargjøre arealet for eventuelle byggetiltak.

4.2 Grøften

Grøftegravingen foregikk om ettermiddagen 4. jan. og uten komplikasjoner av arkeologisk art (se Figur 4). Grøften var ca. 20 m lang og opptil 1 m bred på det bredeste, ellers bare en graveskuff i bredden. Det ble gravd dels i gjenfyllsmassene til den eksisterende grøften for vann- og overvannsledningene, og ellers i matjorden og den nyere kirkegårdsjorden (kontekst 2). Gravedybden var på ca. 80 cm på det dypeste; gravemannskapet fulgte arkeologens anvisning om maksimal gravedybde.

Figur 4. Grøftens omtrentlige plassering. (Kart: NIKU)

Det ble avdekket noen få stykker av menneskebein, bl.a. deler av en hodeskalle. Ingen av disse lå in situ og ingen ble samlet inn. Et par meter fra grøftens sørvestre ende, og i grøftens nordvestre side, ble det avdekket to store stein, hvor den ene lå delvis oppå den andre (den øvre lå i matjorden; den vises ikke på bildet Figur 5, da den måtte flyttes for å gi plass til gravearbeidet). Det er klart at steinene må være fra nyere tid, men funksjonen er ikke avklart.

Dette tiltaket medførte ikke konflikt med automatisk fredete kulturminner.

Figur 5. Grøftens sørvestre ende, sett mot sørvest. (Foto: Dunlop, NIKU)

5 Datering

Karbondatering ble utført av Nasjonallaboratoriene for datering, NTNU Vitenskapsmuseet, Trondheim; se vedlagt dateringsrapport.

Humus-/tre blandet jord (tilvekstnummer BRM1099/1; laboratoriets ref.-nr. TRa-10649; oversendt Trondheim 8.1.2016; resultat mottatt 9.5.2016) fra kisteomrisset kontekst 3 har blitt karbondatert til 540 +15/-15 BP (538 +14/-14), kalibrert til AD 1329-1341 (6,2%) og AD 1396-1429 (89,2%); AD 1404-1420 (68,2%); Delta $^{13}\text{C} = -26,48 \pm 0,32\text{‰}$.

Dateringen er til å stole på og viser dermed at barnegraven er fra tidlig i senmiddelalderen.

Det ble ikke samlet inn noen gjenstander eller andre typer prøve.

6 Bevaringstilstand

Få levninger med organisk innhold ble påtruffet og det er lite verdt å diskutere bevaringstilstanden. Imidlertid kan det sies at med stort sett veldrenende masser i kirkegården, vil forholdene for bevaring av organisk materiale nok ikke være av de beste.

7 Konklusjoner

Den arkeologiske overvåkingen avdekket omrisset av en barnegrav fra tidlig i senmiddelalderen og tiltaket resulterte derfor i begrenset konflikt med automatisk fredete kulturminner. Dersom

Eigersund kirkelige fellesråd vil fortsette med anleggsarbeid i en dybde som overskrider ca. 0,5 meter, må det aktuelle området være gjenstand for en systematisk arkeologisk undersøkelse i forkant av anleggsarbeidet.

8 Summary

On January 4th 2016, an archaeologist from the Bergen office of the Norwegian Institute for Cultural Heritage Research (NIKU) carried out archaeological supervision and recording in connection with excavation work for a disabled-accessible toilet and a ditch on the northern side of Eigersund church, Rogaland County. As a result of the uncovering of a grave not far below the surface, NIKU recommended that excavation be suspended and alternative methods for construction of footings for the toilet be explored. This recommendation was approved by the Directorate for Cultural Heritage and accepted by the churchwarden, Jørgen Tore Omdal. Excavation of the ditch was completed without problem.

9 Dokumentasjon (NIKU)

- 6 digitalbilder (lastet opp til MUSITs Fotobase)

Fotoliste

Filnavn	Motiv	Sett mot
Bf30000_NIKU_0001.jpg	Feltdok., Eigersund kirke; Kontekst 3	Ø
Bf30000_NIKU_0002.jpg	Feltdok., Eigersund kirke; Kontekst 3	S
Bf30000_NIKU_0003.jpg	Feltdok., Eigersund kirke; Grøften	SV
Bf30000_NIKU_0004.jpg	Feltdok., Eigersund kirke; Grøften	SV
Bf30000_NIKU_0005.jpg	Feltdok., Eigersund kirke; Grøftens sørvestre ende	VSV
Bf30000_NIKU_0006.jpg	Feltdok., Eigersund kirke; Grøften	NØ

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 4/2016

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00

A. Rory Dunlop
 NIKU distriktskontor Bergen
 Postboks 4112 Sandviken
 5835 Bergen

ard@niku.no

Note:
 The conventional radiocarbon ages in this report are rounded. To avoid extra uncertainty while calibrating the results, use the un-rounded results un parenthesis.
 The laboratory identifier (TRa-xxx) MUST be reported together with the results as it identifies the samples

Tra-10649 BRM1099/1

BRM1099/1, Egersund kirke, Egersund, Rogaland. Humus, antatt etterreformatorsk, fra kiste fra kirkegård.

Fraction

Humus, Fjernet røtter, inneholder sand., AAA (22 % C)

14C content (pMC)	Conventional 14C Age	Delta13C
93.5 ± 0.2	540 +15/-15 BP (538 +14/-14 BP)	-26.48 ± 0.32 ‰

Tra-10649 R_Date(538,14)
 1 Sigma: 68.2% probability 1404AD (68.2%) 1420AD
 2 Sigma: 95.4% probability 1329AD (6.2%) 1341AD
 1396AD (89.2%) 1429AD

